

Гордієнко Г.М.
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії культури
і методики навчання
гуманітарних дисциплін
Уманського державного
педагогічного університету
імені Павла Тичини

НОВІ РЕЛІГІЙНІ РУХИ В УКРАЇНІ

НОВЫЕ РЕЛИГИОЗНЫЕ ДВИЖЕНИЯ В УКРАИНЕ

NEW RELIGIOUS MOVEMENTS IN UKRAINE

Стаття опублікована у збірнику «Християнські цінності в системі освіти : теорія, традиції, практика : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.» / редкол. : О. П. Чучалін (гол. ред.) – Умань : ВПЦ «Візаві», 2015. – С. 49–57.

У статті висвітлені умови поширення нових релігійних рухів в Україні. Аналізуються особливості адаптації і функціонування неорелігій в українському соціумі.

Ключові слова: нові релігійні рухи, неорелігії, неокульти, неоязичництво, громадянська релігія.

В статье освещены условия распространения новых религиозных движений в Украине. Анализируются особенности адаптации и функционирования неорелигий в украинском социуме.

Ключевые слова: новые религиозные движения, неорелигии, неокульты, неоязычество, гражданская религия.

The article highlights the conditions for the propagation of new religious movements in Ukraine. Analyzes the characteristics of adaptation and functioning neoreligy in Ukrainian society.

Key words: new religious movements, neoreligii, neo-cults, neo-paganism, civil religion.

Процеси глобалізації істотно впливають на зміни світоглядних позицій, сприяють поширенню нових релігійних ідей. Україну також не оминули явища виникнення раніш невідомих релігійних течій і релігійних організацій. Їх поява засвідчує поглиблення інтеграції українського суспільства у світові духовні трансформації. Крім того, в Україні є і свої внутрішні чинники поживлення релігійного життя.

Проблематика, пов'язана зі становленням нових релігійних рухів в сучасній Україні розглядалась фахівцями різного спрямування: істориками, релігієзнавцями, соціологами і філософами. Серед представників західної гуманітаристики, як займаються новими релігійними рухами особливе місце займає соціолог релігії А. Баркер [1], яка сформулювала сучасну соціологічну концепцію модерної релігійної структури. Українські дослідники Д. Бондаренко [2], А. Колодний [3; 4], Л. Филипович [8] проаналізували інституційні зміни в сфері релігійного життя в Україні упродовж останніх років і визначили соціо-культурні умови поживлення діяльності новітніх релігійних фундацій. Водночас залишається актуальним питання української специфіки становлення новітніх релігійних рухів і груп і їх вплив на світогляд і світосприйняття різних верств нашого суспільства.

Отож, нам видається доцільним у цій роботі проаналізувати обставини, які зумовили проникнення в Україну неорелігій, встановити основні групи неокультів і виявити специфіку їхньої адаптації в українському соціумі.

Принцип свободи совісті в нашому суспільстві отримав умови для реалізації після падіння комуністично-атеїстичного режиму і виникнення незалежної України. У новій дійсності традиційні релігійні конфесії і деномінації отримали набагато більше можливостей для своєї діяльності і залучення нових послідовників. Водночас, принцип свободи совісті передбачає також можливість створення і активної діяльності для новітніх релігійних рухів. Частина з них проникла в Україну з Заходу і здобула чимало прихильників. Деякі нові релігійні рухи мають давні історичні корені. Теософія, спиритизм, окультизм, йога були відомі освіченим колам великих міст України ще до революції 1917 – 1920 рр. Наша країна віддавна була також регіоном імперії сприятливим для різних сект: богумилів, христовірів, хлистів, скопців, єговістів тощо [2, с.302 – 325]. Українці завжди були толерантними до представників інших релігійних вірувань. Поліконфесійність України розглядається фахівцями як унікальне духовне надбання [5, с.144].

Більшість нових релігійних рухів, що існують сьогодні, виникли порівняно недавно, в другій половині ХХ ст. Якщо уважно проаналізувати їхні віросповідні доктрини, то неважко помітити, що вони виступають у вигляді своєрідних відповідей на фундаментальні питання релігії, філософії і духовного життя, які зумовлені сучасною дійсністю. Раніше на Заході нові релігійні організації виникали як певні відхилення від традиційних християнських конфесій. У другій половині ХХ ст. у постіндустріальну епоху і часи глобалізації перелік причин виникнення неорелігій значно розширюється. Зокрема, під впливом міграційних процесів до Європи проникають екзотичні релігійні системи з Азії і Африки. Не слід ігнорувати і посилення місіонерської діяльності з боку нових релігій, яка істотно посилилася в останні десятиліття. Оскільки Україна для мігрантів є своєрідним «перевалочним пунктом» до країн Євросоюзу, в якому діє доволі демократичне релігійне законодавство, то тут відкриваються широкі перспективи для розгортання місіонерської активності. Як і в Європі, так і в Україні є чимало нових релігійних рухів, які прийшли сюди з США, або з Індії.

Для нових релігійних рухів, частина з яких з'явилася в Україні і розпочала свою адаптацію, властивим є екзотичне походження, харизматичний лідер, значно сильніша залученість до культових практик у порівнянні з традиційними християнськими церквами. До характерних рис неокультів можна віднести також і те, що їх послідовниками частіше всього стають молоді люди – вихідці із забезпечених і освічених верств. Нові релігійні рухи вирізняє доволі активна діяльність на міжнародному рівні.

Науковці-психологи зазначають, що в Україні, як і в країнах Європи та Америки, нові релігійні рухи мають значне поширення через те, що загальносвітовою тенденцією є істотне зростання впливу парапсихології, окультизму, магії, медитації, йоги. Для сучасних освічених верств є властивим прискіпливий інтерес до давніх езотеричних вчень, орієнталістських філософських ідей і культових практик. Для українських реалій особливе значення має феномен посттоталітарної свідомості і постгеноцидний синдром,

які зумовлюють підсвідоме тяжіння до нових містичних доктрин неокультів. Крім цього, мешканці України через травмуючі картини політичної боротьби і швидкої модернізації часто потребують психотерапевтичної і психологічної допомоги.

Нові релігійні рухи в Україні мають доволі широке представництво. Окрему групу складають нехристиянські організації. Це, як правило, міжнародні християнські місії, керівні центри яких перебувають за кордоном. Крім цього, існують релігійні групи і «нові церкви». Релігієзнавці називають серед них «Міжнародну християнську місію», «Християнську місію «Емануїл», «Армію спасіння», «Церкву Христа святих останніх днів», «Християнську церкву «Калварі Чапел», «Євангельську церкву США», «Біблейську баптистську церкву», «Церкву «Скелі», «Вогняний кущ» тощо. Частина нехристиянських об'єднань виникла безпосередньо в Україні, або була занесена сюди з Росії, як наприклад, спілка християнської міжконфесійної згоди «Логос», «Собор євангельських церков», «Церква Богородиці».

Нові релігійні рухи східної орієнтації в Україні представлені, переважно, різними відгалуженнями неоіндуїзму: «Міжнародне товариство свідомості Крішни», місія «Світло душі», товариство «Шрі Ауробіндо», «Товариство ведичної культури», міжнародне товариство «Всесвітня чиста релігія», Київський центр «Шрі Чінмоя».

Функціонують в Україні й езотеричні релігійні об'єднання: «Реріхівське товариство», асоціація «Живої етики», послідовники Олени Блаватської, Данила Андрєєва, Олеся Бердника.

Як і на Заході, українське релігійне життя урізноманітнюють синтетичні неокульти «Віра бахаї», «Церква об'єднання Муна», сайєнтологічні релігійні групи «Діанетики», а також послідовники системи Порфірія Іванова, «Вогняної квітки» В. Калінаускаса тощо.

Особливе місце в палітрі нових релігійних культів займають неязичницькі групи. Зокрема, в Україні набула розголосу діяльність послідовників РУН-віри

(«Рідна українська національна віра»). Адепти цього культу мріють про відновлення в Україні давніх дохристиянських вірувань.

Культові практики РУН-віри передбачають дотримання сімнадцяти святих заповідей, серед яких такі: розумій і люби Бога по-рідному; не шануй чужоземних понять Бога; шануй свята Рідної віри; шануй духовність своїх предків; виховуй дітей в душі Рідної віри; удосконалюй свій розум, душу і тіло; вір у себе; люби своїх родичів тощо. Реалізувати заповіді в РУН-вірі можна завдяки виконанню семи законів правильного життя. Дотримання цих законів забезпечує всебічний розвиток особистості і максимальне застосування віруючим своїх талантів і здібностей задля національного українського відродження. Серед обрядів рунвірців, які пов'язані з вшануванням Сонця, варто назвати такі як перший вихід у поле і звернення орача з молитвою про майбутній урожай, народження Сонця – свято зимового сонцестояння, свято жайворонка, свято першої борозни, весняний обхід полів, обжинки і т.п. Послідовники Рун-віри виголошують молитви і співають релігійних пісень [2, с.648].

Релігієзнавці в Україні знаходять підстави і для громадянської релігії. Такими підставами, згідно з їхніми уявленнями, є поліконфесійність і домінуюча серед українців міжконфесійна толерантність [4, с.77].

Переважає більшість нових релігійних рухів проголошує боротьбу з соціальними болячками. Щоправда, організовуючи масову акцію проти СНІДу, чи проти наркоманії лідери нових релігійних груп передусім мають мету залучити якомога більше послідовників [7, с.33]. Часто самі неокультисти стимулюють виникнення раніш невідомих суспільних проблем. Неодноразово в недалекому минулому екзальтовані послідовники неорелігійних груп на чолі з лідерами-фанатиками здійснювали нелюдські акти жорстокості і блюзнірства. Ще в 1978 р. в латиноамериканській країні Гайяна, в поселенні Джонстаун 900 послідовників харизматичного культу здійснили акт масового самогубства. Згодом, у 1993 р. у США в штаті Техас сталася подібна трагедія, коли 80 адептів адвентистської групи «Гілка Давида» здійснили акт самоспалення.

Через кілька років у цій країні в м. Санта Фе 39 фанатиків з релігійної організації «Райські ворота» добровільно пішли з життя. Не оминула подібна трагедія і таку спокійну європейську країну як Швейцарію. Тут у 1995 р. 16 послідовників секти «Храм Сонця» покінчили самогубством.

Історія нових релігійних рухів у 1995 р. поповнилася безглуздою і водночас людиноненависницькою акцією. Японська релігійна група «Аум Сінрікьо», яка мала своїх послідовників і в Україні, здійснила хімічну атаку на токійське метро, де постраждали тисячі невинних людей. Українці також пережили страх перед фанатиками з «Білого братства» восени 1993 р. Тоді наше суспільство було шоковане феноменом масового психозу серед молоді, яка довірилась шахраям Ю. Кривоногову і М. Цвігун. Частина юнаків і дівчат покинула свої родини, відмовилася від батьків, передавала матеріальні цінності керівникам общини. У результаті навіювання група молоді, якою керувала М. Цвігун, 10 листопада 1993 р. спробувала захопити Софіївський собор, щоб провести там свій молебень напередодні «дня кінця світу», який мав настати, за їхніми уявленнями, 24 листопада 1993 р. Завдяки рішучим діям правоохоронних органів вдалося нейтралізувати загрозу. Водночас історія «Білого братства» з усією відвертістю показала всьому суспільству наскільки небезпечними можуть бути деякі нові релігійні рухи.

Самогубства і агресія, спрямована на невинних пересічних людей з боку деяких неорелігійних груп, є лише вершиною айсберга соціальних проблем, які супроводжують цю форму релігійної активності. Так, важко оцінити руйнівні наслідки категоричного розриву молодих людей – послідовників неокультів з батьками, родиною і з усталеними суспільними традиціями, заперечення ними духовних цінностей і надбань попередніх поколінь.

Відомо, що майже всі нові релігійні рухи декларують свою стурбованість моральною деградацією і духовним занепадом сучасного суспільства. Водночас, їхня активність у цій ділянці є малопродуктивною. Суспільство не стало більш моральним у результаті діяльності неорелігій. Більше того, деякі

нові релігійні групи відкрито утверджують у своїй догматиці антигуманні і аморальні ідеї.

Незважаючи на постійне зростання чисельності громад нових релігійних рухів, їхнє представництво серед інших релігійних організацій залишається незначним. Відомо, що в 2006 р. кількість зареєстрованих громад нових релігійних рухів не перевищували 7 % від загального числа релігійних осередків традиційних конфесій. На 1 січня 2009 р. Державним комітетом України у справах національностей і релігій було офіційно зареєстровано 1976 осередків нових релігійних течій. Більшість – 1705 осередків належать неохристиянським культам (635 – Церква Повного Євангелія, 178 – Українська Євангельська Християнська Церква, 118 – Церква Христа, 59 – новоапостольських організацій, 55 – осередків Церкви Ісуса Христа Святих останніх днів). Крім цього, Державним комітетом зафіксовано діяльність 154 громади неоорієнталістів: 46 організацій кришнаїтів і 56 – буддистів. Неоязичництво представлене 117 громадами рідновірців. Причому, в загальній масі релігійних осередків (34465) відсоток осередків нових релігійних рухів вже становить 5,7 [8, с.46]. Спостерігається тенденція до зменшення питомої ваги громад неокультів.

Отож, нові релігійні рухи в Україні розвиваються так само як і на Заході, але в нас їхнє становлення набуло низки особливих рис. Якщо на Заході виникнення нових релігійних рухів було спричинене кризою традиційних релігійних інституцій, то в Україні поширення неокультів відбулось на хвилі релігійного відродження після десятиліть атеїстичного мракобісся. Для західного світу неорелігії стали своєрідною альтернативою традиційних віровчень, а для українців нові релігійні рухи істотно заповнили духовний вакуум після розвінчання комуністичної квазірелігії. Українців у нових релігіях приваблювала їхня практична спрямованість. Різні форми медитації, оздоровчі техніки, які запропонували деякі нові релігії, сприймалися населенням нашої країни як засіб подолання особистих проблем. Засоби досягнення мети були сприйняті як мета в тій чи іншій неорелігії нашими співвітчизниками значною

мірою через звичайне невігластво в питаннях віри. Варто зазначити, що чимало послідовників нових релігійних течій у нас в країні до моменту «увірування» були атеїстами, або просто байдужими до питань віри і не мали у своєму досвіді ніяких містичних практик або релігійного досвіду. Без такого досвіду активність adeptів нових вірувань не могла бути продуктивною [6, с.234]. До нових релігійних груп переважно вступають представники творчої або технічної інтелігенції. Звідси, дещо поверхнева релігійність послідовників нових культів в Україні.

Поряд з проблемами, релігієзнавці виявляють і позитивні наслідки поширення і функціонування нових релігійних рухів в Україні. Так, активна місіонерська діяльність представників неорелігій стимулювала відновлення і модернізацію такої ж діяльності традиційних у нас православних конфесій. Значною мірою під впливом неохристиянських груп українці почали цікавитись текстами Святого Письма, а не тільки зовнішньою обрядовістю. Самовідданість послідовників неокультів сприяє формуванню в нашому суспільстві образу практикуючого віруючого, передусім, практикуючого православного християнина. Іноземні представники нових релігійних рухів в Україні істотно посилили такий засіб зближення між нашою країною і іншими країнами як народна дипломатія. Важливим є також і те, що відкритість і демократизм неокультів стимулює прозахідні, проєвропейські орієнтації українців, на відміну від московського консервативного православ'я. Поширення новітніх орієнталістських релігійних груп в Україні відкриває наше суспільство і до Сходу, передусім до Китаю, Японії, Індії, цивілізацій, які інтенсивно розвиваються. Не слід ігнорувати і того факту, що нові релігійні культу сприяли консолідації і мобілізації традиційних християнських конфесій у нашій країні [8, с.49-50].

Таким чином, поширення нових релігійних рухів в Україні відбувається внаслідок посилення відкритості нашого суспільства і пожвавлення громадської активності. Релігійне життя урізноманітнюється, створюючи альтернативні можливості для реалізації духовних потреб наших громадян. Водночас

потребують прискіпливої уваги і ретельного вивчення харизматичні релігійні рухи, негативний досвід діяльності яких наше суспільство отримало на початку 90-х рр.

Список використаних джерел та літератури

1. Баркер А. Новые религиозные движения: практическое введение / Айлин Баркер. – СПб.: Издательство Русского Христианского гуманитарного института, 1997. – 284 с.
2. Бондаренко Д. Еволюція нових релігійних рухів: тенденції до соціалізації та ізоляції / Д. Бондаренко. // Синопис. – 2000. – №2. – С. 302 – 325.
3. Історія релігії в Україні: Навчальний посібник / А.М. Колодний, П.Л. Яроцький, Б.О. Лобовик та ін.; За ред. А.М. Колодного, П.Л. Яроцького. – К.: Т-во «Знання», КОО, 1999. – 735 с.
4. Колодний А. Громадянська релігія як екуменічна перспектива / А. Колодний. // Українське релігієзнавство. – 2009. – С.71 – 78.
5. Пірен М. І. Соціологія релігії: Підручник. – К.: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2008. – 344 с.
6. Пішун Сергій. Феномен релігійного сприйняття: філософський аналіз / Сергій Пішун. // Світогляд – Філософія – Релігія / Збірник наукових праць. Вип. 2. За заг. редакцією д-ра філос. наук, проф. І.П. Мозгового. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. – 340 с. – С.226 – 235.
7. Титаренко В. Нові релігійні утворення як форма сучасної маскультури / В. Титаренко // Українське релігієзнавство. – 2009. – №50. – С.27. – 35.
8. Филипович Л. Нові релігійні течії в українському соціумі: зміна стратегій / Л. Филипович. // Українське релігієзнавство. – 2009. – №50. – С.45 – 57.